

Mustafa Şevket Bengisu (1880-1942)

Bengisu Ailesi: Soldan sağa ayakta, Sami, Kaya, Perihan, Turan Bengisu. Önde, Özdemir, Suat, Mustafa, Uğur Bengisu.

TBMM'de İzmir milletvekilliği yapan Dr. Mustafa Şevket Bengisu, Cumhuriyet döneminde Ödemiş belediye başkanlığının yanı sıra V. dönem Çanakkale ve VI. Dönem İzmir milletvekilliği görevlerinde bulunmuş doktor, siyasetçi ve devlet adamıdır. Askeri doktor olarak Millî Mücadele ve öncesinde Türk Ordusu'na verdiği hizmetler ve Ödemiş'teki belediyecilik çalışmalarıyla tanınan Dr. Bengisu, 1880 yılında Ödemiş'te doğmuştur. Babası Mursallılı Kasap Koca Ali Bey, annesi Havva Hanım'dır. İlk mektep ve rüştiyeyi Ödemiş'te tamamlamış, İstanbul'da önce askeri liseden sonra Askerî Tıbbiye Mektebi'nden mezun olmuştur. Fransızca ve İtalyanca bilen Dr. Bengisu, uzmanlık eğitimini Gülhane Askeri Hastanesi'nde tamamlamıştır. Gülhane Hastanesi'nde göz/kulak/burun/boğaz ihtisasını yaparken tabip muavini unvanıyla yüzbaşı rütbesine yükselmiş, gösterdiği başarılı hizmetlerden dolayı takdirnameyle ödüllendirilmiştir.

Dr. Mustafa Ş. Bengisu, daha sonra uzmanlık eğitimini geliştirmek amacıyla Paris'e gitmiştir. Dönüşünde tekrar Gülhane Hastanesi'nde çalışmaya başlamış, 3 Eylül 1903 günü İstanbul Tıp Fakültesi Şirurji ve Tıp Doktoru diploması almıştır. 9 Kasım 1903 tarihinde doktor yüzbaşı olarak göreve başlayan Dr. Bengisu, kura çekiminde Gülhane Hastanesi çıkmasına rağmen memleketi Ödemiş'te doktorluk yapmak istemiştir. Becayış yaparak Ödemiş Redif Taburu Hekimi ünvanıyla Ödemiş'e atanmıştır.

Ödemiş'teki görev süresi kısa sürmüş, üç ay sonra Ödemiş'teki Redif Taburu'nun Yemen'e gönderilme emri gelmiştir. Bu beklenmedik atama Dr. Bengisu'nun hayatında önemli değişikliklere yol açmıştır. Yemen'de zor koşullarda çalışırken bir süre sonra Şam'a gelmiş, burada 5. Ordu'da görev yapmakta olan Mustafa Kemal ile 1905 yılında tanışmıştır. Bu tanışıklık ilerleyen yıllarda mücadele birlikteliğine dönüşecektir. Oğlu Kaya Bengisu'nun kendisi hakkında kaleme aldığı "Koca Yürekli Doktor Mustafa" adını taşıyan kitaba göre; Dr. Bengisu, Şam'da Mustafa Kemal'in üyesi olduğu Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ne katılmıştır. 1905 senesinde Trablusgarp Fırkası'na atanmış, bir süre sonra Bingazi'ye nakledilmiş ve Meşrutiyet'in ilanına (1908) kadar orada bulunmuştur. Mustafa Kemal ile olan arkadaşlıkları Bingazi'de ilerlemiştir.

Dr. Bengisu, 31 Mart Ayaklanması'ndan sonra 1909'da İstanbul'da Hareket Ordusu fırka tabibi olmuş, sonrasında 1910 yılında Yemen Seferi Kıtası İkinci Alay Tabipliğine atanmıştır. Yemen'deki birliği terhis olunca 1913 yılında İstanbul'a

geri dönmüştür. Balkan Savaşı'nın sona erdiği dönemde Kırklareli'nde mevcut askeri birliklerde doktorluk yapmıştır.

Dr. Bengisu, sonraki süreçte Çanakkale Muharebeleri'nde görevlendirilmiştir. 1914 yılında Çanakkale'deki 3. Fırka'ya, 1915 yılında ise Anafartalar Grubu'nun emrinde görevli kıtaların doktorluğuna atanmıştır. Bu bölgedeki başarılarından dolayı 1915 yılında binbaşılığa terfi etmiş, harp ve gümüş liyakat madalyası ile taltif edilmiştir.

1916 yılında Suriye'ye 4. Ordu emrine atanmıştır. İkinci Kanal Harekatı'ndan sonra Filistin Cephesi'nde Kudüs Menzil Hastaneleri Baştabibi olarak 7. Ordu'da görevlendirilmiştir. 1917'de ikinci Kolordu'ya bağlı 23. Fırka Başhekimliğine getirilmiştir. Büyük emek verdiği bu bölgede, cephedeki çatışmaların biraz durulması üzerine görevden affını isteyerek Tarsus 23. Fırka Sertabipliğine atanmıştır.

Yeni görevine başlamadan önce Ödemiş'e giden Dr. Bengisu, 24 Ekim 1916 tarihinde İzmir'de Suat Hanım ile evlenmiştir. Bu evlilikten yedi çocuğu olmuştur. Tarsus'taki başarılı hizmetlerine rağmen, Millî Mücadele'ye daha fazla katkı koymak amacıyla yirmi yıl, üç ay ve on altı gün süren fiili devlet hizmetinden istifa etmiş ve memleketi Ödemiş'e geri dönmüştür. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle başlayan zor yıllarda, Millî Mücadele'nin Ödemiş'teki örgütlenme faaliyetlerine öncülük etmiştir. İşgal günü, Ödemiş Jandarma Tabur Komutanlığı'nda Yüzbaşı Tahir Bey'in odasında yapılan gizli toplantıya katılan 12 üyeden biri olmuştur.

Dr. Bengisu, Ödemiş'in işgal edilmesinden sonra Yunan askerleri tarafında sorguya çekilince Ödemiş'te kalmanın güvenli olmadığını anlamış ve ailesine İzmir Karantina'da bir ev tutmuştur. Kendisi ise Alaşehir Gureba Hastanesi'nde çalışmaya başlamış, binbaşı rütbesi ile bu hastaneye baştabip tayin edilmiştir. 1920 senesinde Alaşehir'de görev yaparken Şam'dan beri tanışıklığı olduğu Mustafa Kemal'den, İzmir milletvekili olmasını isteyen bir telgraf almış, böylelikle ilk TBMM'de görev yapan milletvekillerinden biri olmuştur.

Milletvekilliği sırasında Dr. Mustafa Ş. Bengisu'ya Mustafa Kemal tarafından Rodos'ta gizli bir görev verilmiştir. Söz konusu emre göre; Rodos Adası'na silah ve mühimmat alımını organize edecek ve gerekli bilgileri Ankara'ya aktaracaktır. Bingazi'de çalıştığı yıllarda İtalyanca öğrenmesi bu görevin kendisine verilmesinin nedenlerinden biri olmuştur. Ancak bu görevlendirme mecliste tartışmalara konu olmuştur. Meclis kararı alınmadan görevlendirilmesi milletvekilleri tarafından eleştirilmiştir. Bunun üzerine, 18 Ağustos 1920 tarihinden geçerli olmak üzere görevinden istifa etmiş sayılmıştır.

Ailesiyle birlikte Rodos'a giden Dr. Bengisu, Türk Mahallesi'ndeki Süleymaniye Camii yakınında bir eve yerleşmiştir. Rodos Adası o yıllarda İtalyan hakimiyeti altındadır. İtalyanlarla temas kurarak, Anadolu'ya önemli miktarda silah ve mühimmat sevk edilmesini sağlamıştır.

Dr. Mustafa Ş. Bengisu, Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasından sonra 1922 yılında İzmir'e geri dönmüş ve doktorluk yapmaya başlamıştır. Tedavilerde gösterdiği başarı ve hastalara olan sıcak yaklaşımından dolayı kısa sürede tanınmış, vatandaşlar tarafından kendisine "Koca Doktor" lakabı takılmıştır. Bu süreçte, Kurtuluş Savaşı'nın ardından ilk TBMM üyeleri ve savaş sırasında yararlılık gösterenler [İstiklal Madalyası](#) ile onurlandırıldığından, Dr. Bengisu'ya da, TBMM'nin 24 Ekim 1923 tarihli birleşiminde alınan bir kararla yeşil/kırmızı şeritli [İstiklal Madalyası](#) verilmiştir.

Bu tanınırlık siyasette ve devlet hizmetinde önünün açılmasını sağlamıştır. Dönemin Ödemiş Belediye Başkanı Şerif Bey'in görevinden çekilmesi üzerine Ödemiş'teki arkadaşları Dr. Mustafa Bey'in yeni belediye başkanı olmasını istemiştir. Ancak o, bu makam için uygun ismin daha sonraları başbakanlık (1942-1946) yapacak olan Şükrü Saraçoğlu olacağını düşünmüş ve belediye başkanlığına aday olmamıştır. Böylelikle Şükrü Saraçoğlu 1923 yılında belediye

başkanı seçilmiştir. Saraçoğlu'nun kısa süren başkanlığından sonra eşi Suat Hanım'ın amcası Ragıp Bey'in Ödemiş Belediye Başkanı olması üzerine 1923 yılının nisan ayında başkan yardımcılığı görevine atanmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kurulmasında sonra 1927 yılına kadar CHP Ödemiş İlçe Başkanlığı ve İzmir İl Genel Meclisi üyeliği yapan Dr. Bengisu, 1925 yılında Ödemiş'te dikilen İlk Kurşun Anıtı'nın yapımına öncülük etmiştir.

Dr. Bengisu, 1927 yılının mart ayında yapılan yerel seçimlerde Ödemiş belediye başkanı olarak seçilmiştir. Serbest Fırka'nın katıldığı 1930 yılı ve 1934 yılı yerel seçimlerinde başarılı olmuş ve 14 Şubat 1935 tarihine kadar aralıksız olarak belediye başkanlığı yapmıştır. Başkan seçildikten sonra hızlı bir şekilde icraatlarına başlamıştır. O yıllarda küçük bir ilçe olan Ödemiş, onun çabalarıyla şehircilik açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur. İzmir basınına yansıyan çeşitli eleştirilere rağmen su ve elektrik başta olmak üzere pek çok altyapı çalışması yapılmış, geniş caddeler açılmış, ilçenin imar planı çizilmiştir. Ödemiş, Cumhuriyet döneminin ilk planlı şehirleri arasında yer almıştır. Şehrin ilk planı Macar mimar Scarpa'ya, kanalizasyon planı ise Fransız Füber'e yaptırılmıştır. Başkanlığı döneminde halka toprak dağıtılmasının olumlu sonuçları olmuş, Bozdağ başta olmak üzere Ödemiş ve çevresinde tarımsal alanlarda verim artışı sağlanmıştır. Düzenli kent planması sayesinde et hali, peynir hali, patates hali gibi pazarlar kurulmuş, özellikle elma yetiştiriciliği yaygınlaşmış, tarıma dayalı ticaret önem kazanmıştır.

Dr. Bengisu, belediyeye kaynak yaratmak için de girişimlerde bulunmuştur. Örneğin, Ödemiş demiryolunun yapımı sürecinde İngiliz şirketine verilen teminat akçesini geri alabilmek için şirkete hükümet nezdinde dava açtırmıştır. Davayı kazanan belediye, aldığı teminatı çeşitli yatırımlara harcamıştır. Ayrıca, Ödemiş'te bir buz ve gazoz fabrikası kurulmuştur. Fransız mimar Jüber'in, Paris'teki benzerlerinden hareketle tasarladığı Havuzlu Park adıyla büyük bir park kurulmuştur. İzmir Valisi Kazım Dirik Paşa'nın da katıldığı bir törenle 1932 yılında açılan bu park, süs havuzu, gazino, çeşme, heykel ve peyzaj değerlerini içermektedir.

Dr. Bengisu, belediye başkanı olmadan önce keşfettiği Bozdağlar'ın en güzel yaylalarından olan Gölcük Yaylası ve civarını ağaçlandırmış, Gölcük Gölü'ndeki bataklığın kurutulması için büyük çaba sarf etmiştir. Göle ayrı bir önem veren Dr. Bengisu, mülkiyeti İzmir İl Özel İdaresi ait olan Gölcük'ün ilk turistik otelini hizmete sokmuştur. Gölcük'te dönem dönem kermes eğlenceleri adıyla çeşitli etkinlikler düzenlenmiş, yörenin tanıtımına önem verilmiştir. Ödemiş'in su ihtiyacını temin etmek için yaptığı çabalara karşılık olarak 1934 yılındaki soyadı yasasıyla birlikte Dr. Mustafa Bey'e Bengisu (Hayat suyu) soyadı verilmiştir. Tam adı böylelikle Mustafa Şevket Bengisu olmuştur. Dr. Bengisu, Ödemiş için yaptığı tüm çalışmalarda; 1927-1930 yılları arasında Maliye Bakanlığı, 1933-1938 yılları arasında Adalet Bakanlığı yapan Ödemişli yakın arkadaşı Şükrü Saraçoğlu'nun ve dönemin İzmir Valisi Kazım Dirik'in yakın desteğini ve ilgisini görmüştür.

Dr. Bengisu, Ödemiş belediye başkanlığı görevini sürdürürken 1935'te Atatürk tarafından aldığı bir telgrafla CHP Çanakkale milletvekilliğine aday gösterilmiştir. Daha önceki yıllarda gelen milletvekilliği tekliflerini Ödemiş'le ilgilendiği gerekçesiyle geri çevirmesine rağmen bu kez kabul etmek durumunda kalmıştır. Dr. Bengisu'nun belediye başkanlığından ayrılışıyla birlikte Ödemiş, tütün ve incir kooperatiflerindeki sıkıntılar başta olmak üzere pek çok sorunla baş başa kalmıştır. Yeni belediye başkanının belirlenme süreci de yerel basına yansıyan tartışmaları beraberinde getirmiştir. Ödemiş belediyesi meclis üyeleri, Dr. Bengisu gibi nitelikli bir kişinin şehirden ayrılışının yaratacağı sorunları içeren bir bildiriye yerel basınla paylaşmıştır.

Şehirden ayrılışı ve milletvekilliğine seçilmesi nedeniyle 23 Şubat 1935 günü Dr. Bengisu şerefine 150 kişilik bir akşam yemeği verilmiştir. Ödemiş Halkevi'nde verilen yemekte konuşan öğretmen E. Hamdi Akman, Dr. Bengisu'nun

özgeçmişinden, Ödemiş'e yaptığı katkılardan bahsetmiş ve sözlerini şu şekilde tamamlamıştır: *“Sizden ayrılmakla hem üzülmüyoruz, hem avunuyoruz. Üzülmüyoruz, çünkü yavrular bir baba, gençlik bir önder, kimsesizler bir ata, hastalar usta bir doktor, kimsesizler bir ata, Ödemiş candan sevdiği ve saydığı feragat ve fazilet örneği güzel başkanından ayrılıyor. Avunuyoruz, çünkü dar çevrede başardıklarınızı daha büyük amaçlarla bütünleştirmek için daha geniş çevreye, Atatürk'ün yanına gidiyorsunuz, ne mutlu.”* 24 Şubat 1935 günü Ödemiş'ten kalabalık bir vatandaş topluluğu tarafından İzmir'e uğurlanan Dr. Bengisu'ya yol üzerindeki Bayındır ilçesinde de vatandaşlar tarafından sevgi gösterilerinde bulunulmuştur.

Dr. Bengisu, dört yıl CHP Çanakkale milletvekilliği yaptıktan sonra 1939 yılı genel seçimlerinde İzmir milletvekilliğine seçilmiştir. Her iki mecliste de iktisat encümeninde görev almıştır. Ayrıca bir sorumluluk daha üstlenerek Balıkesir/Çanakkale CHP Bölge Müfettişi olmuştur. Dr. Bengisu, Çanakkale'de 12 Şubat 1942 günü geçirdiği kalp krizi nedeniyle 62 yaşında vefat etmiştir. Dönemin Dahiliye Vekili Faik Öztrak'ın başbakanlığa gönderdiği yazıya göre Çanakkale'deki parti binasında ölü bulunmuştur. İzmir'e getirilen cenazesi İzmir valisi ve belediye başkanının da bulunduğu bir heyet tarafından Ödemiş'e gönderilmiştir. Cenaze törenini düzenleyen Ödemiş Kaymakamı İhsan Kurtar, cenaze töreni için her ayrıntıyı düşünmüştür. Ödemişliler, törenin nerede ve ne zaman yapılacağına dair daha öncesinden bilgilendirilmiştir. 14 şubat günü kalabalık bir vatandaş topluluğu eşliğinde Ödemiş Küçük Cami önünde kılınan cenaze namazından sonra Sungurlu Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Gölcük'te evinin geçtiği yola 1930'lı yıllarda Gölcük Belediyesi tarafından Dr. Mustafa Bengisu Caddesi adı verilmiştir. Ancak 2002 yılında dönemin Gölcük Belediyesi tarafından bu caddenin adı İsmail Sandık olarak değiştirilmiştir. İzmir I. İdare Mahkemesi, Milli Mücadele'ye katılan kişilerin kamuya açık yerlere veren adlarının değiştirilmeyeceğine dair aldığı örnek bir kararla Dr. Bengisu'nun adını tekrar caddeye vermiştir. Ayrıca Ödemiş merkezinde Bengisu Mahallesi adıyla bir mahalle bulunmaktadır.

Ödemiş tarihiyle özdeşleşen isimlerden biri olan Dr. Mustafa Şevket Bengisu'nun hatırası Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi (ÖYKAM) tarafından yaşatılmaktadır. Bengisu'ya ait evrak, fotoğraf ve kitaplarla, kullandığı şahsi eşyalar, ailesi tarafından 2011 yılında ÖYKAM'a bağışlanmıştır. Bağışlanan malzemeler arasında; Bengisu'nun 1935 yılında TBMM açılışı sırasında giydiği frak, özel ameliyat malzemeleri, Birinci Dünya Savaşı sırasında giydiği askeri hekim üniforması, 14 ayar altın cep saati, yeşil/kırmızı şeritli [İstiklal Madalyası](#), diplomaları, fotoğraflar ve çok sayıda belge yer almaktadır. Vefatından sonra Ödemiş Belediye Başkanı Mitat Baykal ve CHP Ödemiş İlçe Başkanı İbrahim Yayla'nın CHP Genel Sekreterliğine gönderdikleri mesajda merhum Bengisu için *“Bütün hayatını vatan ve millet hizmetine vakf ederek son nefesini vazife başında ve partinin samimi aguşu içinde veren sevgili ve büyük hemşehrimiz Doktor Mustafa Bengisu'nun vefatı münasebetiyle gösterdiğiniz kıymetli alakaya ve taziyetlere Ödemişliler ve ailesi namına minnet ve şükranlarımızı arz ederek yüksek şahsınıza afiyet ve saadetler dileriz.”* ifadeleri kullanılmıştır.

Serhan Kemal SAYGI

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Kurum: 30-10-0-0, Yer bilgisi: 76-503-7, Dosya Ek: 78, 16/02/1942.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 30-11-1-0, Yer Bilgisi: 101-3-15, 29/01/1936.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Kurum:490-1-0-0, Yer Bilgisi: 385-1630-1, 15/02/1942.

Ahmet Pirıştina Kent Arşivi ve Müzesi (**APIKAM Arşivi**)

Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi (**ÖYKAM Arşivi**)

Salt Araştırma Koleksiyonları

Sürelî Yayınlar ve Telif Eserler

Anadolu, 25 Şubat 1935, Yeni sayı Doktor Bay Mustafa şerefine bir ziyafet verildi, s. 2.

BAŞARANBİLEK Mehmet, **Ödemiş'te Erken Cumhuriyet Dönemi Yapılarının Kentsel Mekan Bağlamında İrdelenmesi**, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

BAŞARANBİLEK Mehmet, "Ödemiş'te Yıldız Oteli, Keçeci (zade) Hanı ve Çevresi", **Ege Mimarlık Dergisi**, 2003, sayı:45, s. 39-42.

BENGİSU Kaya, **Koca Doktor Mustafa Bengisu/Savaşın Askeri Barışın Hekimi Cumhuriyet'in Şehircisi**, Bengisu Ailesi Birliği (BAB) Yayınları-1, İzmir 1993.

ÇAKMAK, Fevzi, İzmir'in Siyasi Hayatında Seçimler (1908-1945), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2017.

CEYLAN, Mehmet Akif, "Geçmişten Günümüze Önemli Bir Sayfiye: Gölcük Gölü ve Yaylası" (Ödemiş), **Marmara Coğrafya Dergisi**, Yıl: 2016, Cilt: 0, Sayı: 33, s. 179-214.

COŞKUN Alev, COŞKUN Yasemin, **Ödemiş'te Zirveye Tırmananlar, Beş Öncünün Öyküsü (1860-1960)**, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi (ÖYKAM) Yayınları No: 2, 2012.

ÇOLAK, Filiz, "I. Dönem TBMM'de İzmir Mebusları ve Faaliyetleri", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 31, Güz 2015, s. 107-155.

GÜNEŞ, Günver ve ÖZCAN Akın Filiz, "Mondros Mütarekesi'nden İlkkurşun Savaşı'na Ödemiş'te Yaşanan Gelişmeler", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Özel Sayı: İzmir'in İşgali, 2019, s. 63-104

KESKİN, Bekir, **Belgelerin Işığında Ödemiş Yazıları**, Küçükmenderes Yayınları: 5, 2008.

KOCATÜRK, Utkan, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, İş Bankası Yayınları, 1992.

MENEKAY, Serre, **Doktor Elması, Bir Kurtuluş ve Kuruluş Hikayesi**, Galeati Yayıncılık, İstanbul 2003.

ÖZÇELİK, Gülin, "Ödemiş İlçesinde Mahalle, Sokak, Cadde, Bulvar ve Meydan Adları; Şehirsal Toponimik Özellikleri", **İzmir Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 5, 2017, s. 1-32.

Yeni Asır, Ödemiş'in su ve elektrik tesisatı, dedikodu şeklini alan tenkitlere karşı, 2 Şubat 1932, s. 5.

Yeni Asır, Ödemiş'te belediye başkanı kim olacaktır?, 22 Şubat 1935, s. 7.

Yeni Asır, Ödemiş'te Doktor Bay Mustafa hararetle uğurlanmıştır, 26 Şubat 1935, s. 6.

Yeni Asır, Dr. Mustafa, Bayındır'dan geçerken, 26 Şubat 1935, s. 9.

İnternet Kaynakları

<http://dagarcikturkiye.com/2020/03/01/izmirde-iki-tibbiyeli> (EriŐim Tarihi 18 Eylöl 2023)

<http://www.youtube.com/watch?v=FithxFTJHxs> Dr. Mustafa Şevket Bengisu/Bir Şehrin Uyanan Tarihi 7. Bölüm-Öykam.
(EriŐim Tarihi, 11 Ekim 2023)

13/10/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mustafa-sevket-bengisu-1880-1942/?pdf=7089>
adresinden eriŐilmiŐtir